

Samenvatting 'Portret van Belgische Journalisten in 2023'

Persmoment 21 juni 2023

Bart Vanhaelewyn, Sarah Van Leuven, Karin Raeymaeckers,

Manon Libert, Florence Le Cam & Coraline Lethimonnier

Inleiding

Sinds 2013 maken UGent, ULB en UMons elke vijf jaar een profielschets op van Belgische journalisten. Naast de algemene socio-demografische kenmerken zoals gender, leeftijd, en opleiding, peilt deze bevraging naar aspecten specifiek verbonden aan het journalistieke beroep zoals arbeidsstatuut, salaris, relatie tot bronnen, grensoverschrijdend gedrag en politieke oriëntatie. Het doel is beter te begrijpen wie ons informeert, in welke werkomstandigheden en met welke opvattingen over de journalistieke wereld.

Tussen december 2022 en februari 2023 werd de vragenlijst online verstuurd naar de 5069 journalisten die lid zijn van VJ en AJP om een momentopname te maken van de samenstelling van de beroepsgroep in 2023. In totaal stuurden 1396 journalisten een volledig ingevulde vragenlijst terug. De enquête kende daarmee een uitstekende responsgraad die zelfs iets hoger is dan in 2018 (27,5% van de gecontacteerde journalisten vulde de vragenlijst in, tegenover 24,5% in 2018).

In wat hieronder volgt, geven we een samenvatting van de belangrijkste resultaten. Een uitgebreid verslag kunt u rustig nalezen in het boek 'Portret van journalisten in 2023'.

De 'gemiddelde' journalist is een hoogopgeleide man tussen 45-50 jaar

Globaal genomen blijft het traditionele beeld van 'de gemiddelde journalist' overeind: mannelijk, tussen 45 en 50 jaar, en hoogopgeleid. Slechts 2 van de 10 journalisten beschouwt zichzelf als lid van een minderheid op het vlak van kenmerken zoals hun etniciteit, gender, of seksuele oriëntatie. De beroepsgroep blijft dus weinig divers.

Uitdagingen voor vrouwelijke journalisten op verschillende fronten

Globaal genomen maken vrouwen een derde uit van de journalistenpopulatie, al neemt het aandeel vrouwelijke journalisten af naarmate hun leeftijd vordert. Opnieuw blijkt een belangrijke verklaring te zijn dat een job als journalist moeilijk te combineren valt met het gezinsleven. Zo geven vrouwelijke journalisten vaker aan dat het hebben van kinderen nefast is voor hun carrièrekansen, zijn vrouwen vaker single, en hebben ze vaker geen inwonende kinderen. Maar ook los van de combinatie met het gezinsleven blijkt dat het carrièrepad voor vrouwen in de journalistiek vaak moeizamer verloopt dan voor hun mannelijke collega's, ondanks het feit dat ze vaker hoogopgeleid zijn. Zo blijft de loonkloof tussen mannen en vrouwen bestaan, en geven minder vrouwen aan dat ze een promotie hebben gekregen binnen de mediasector. Beide aspecten kunnen niet verklaard worden door leeftijd of anciënniteit. Ook krijgen vrouwelijke journalisten vaker te maken met grensoverschrijdend gedrag tijdens het beoefenen van hun job. Ondanks de vele aandacht vanuit de maatschappij en maatregelen vanuit de journalistieke sector om genderdiscriminatie en -kloven weg te werken, is het dus nog steeds belangrijk om de preciaire situatie van vrouwelijke journalisten blijvend onder

de aandacht te brengen.

Politieke oriëntatie

De meeste Belgische journalisten zien zichzelf als eerder centrumlinks-georiënteerd. Dit is zo aan beide kanten van de taalgrens, en ligt in lijn met de vorige profielstudies uit 2013 en 2018. Daarmee gelinkt beschouwt het merendeel van de respondenten zichzelf als progressiever dan het medium waarvoor ze (hoofdzakelijk) werken of dan het publiek van dat medium. Belangrijk hierbij is dat dit enkel gaat om persoonlijke politieke oriëntatie; dit betekent geenszins dat dit ook weerspiegeld wordt in hun journalistieke werk. Bestaand onderzoek van de Universiteit Antwerpen suggereert zelfs net het omgekeerde, namelijk dat journalisten hun eigen politieke oriëntatie in de berichtgeving net in de tegenovergestelde richting gaan compenseren.

Kloof tussen freelancers en journalisten in loondienst groeit

Een kwart van de Belgische journalisten is actief als freelancer. Onze resultaten tonen aan dat het belangrijk blijft om in te zetten op de bescherming van freelancers binnen de journalistiek. De tevredenheid met dit statuut ligt bij freelancers een stuk lager dan bij journalisten in loondienst, en freelancers zijn ook iets vaker pessimistisch over de werkzekerheid in de journalistieke sector. Hoewel mannelijke journalisten iets vaker dan vrouwen op zelfstandige basis aan de slag zijn, zien we dat de tevredenheid met het statuut wel lager ligt bij vrouwelijke freelancers. Vrouwelijke respondenten geven bovendien iets vaker dan mannelijke respondenten aan dat ze niet zelf voor dit statuut gekozen hebben. Een belangrijk knelpunt is dat freelancers ruim een derde minder verdienen dan journalisten in loondienst. De loonkloof tussen werknemers en freelancers werd ook vastgesteld in het onderzoek van 2018, maar was toen nog een pak kleiner (freelancers verdienen toen gemiddeld een kwart minder dan werknemers). Waar het merendeel van de freelancers in onze enquête aangeeft dat hun loon in de periode 2020-2022 gelijk gebleven is (ondanks de stijgende levensduurte) of zelfs gedaald is, geeft het merendeel van de werknemers aan dat hun loon gestegen is (door de indexatie of zelfs los daarvan). De (groeïende) loonkloof tussen freelancers en werknemers blijft met andere woorden een belangrijk aandachtspunt in het journalistieke beroep. Een tweede belangrijk knelpunt is dat we vaststellen dat bijna 4 op 10 freelancers in hoofdberoep aangeeft slechts 1 vaste werkgever te hebben, wat minstens de schijn opwekt dat het statuut wordt ingezet als kostenbesparende maatregel. Al hebben we er geen zicht op of van deze journalisten ook effectief maximale inzet en beschikbaarheid wordt verwacht (wat zou wijzen op schijnzelfstandigheid), blijft het een zeer grote groep en noopt het samen met de andere vaststellingen rond het statuut van freelancers tot waakzaamheid. De groep freelancers die slechts één vaste werkgever heeft, is bovendien gegroeid ten opzichte van de vorige studie in 2018, waar het nog 1 op 3 was.

Twee op drie maakt nieuws voor online platformen

Qua platform maakt ongeveer twee op de drie journalisten stukken voor de website of app van het medium waarvoor ze werken (64,2%). Dit ligt in lijn met de toegenomen verwachting dat journalisten worden geacht crossmediaal te werken, en online kanalen intussen voor veel mensen uitgegroeid zijn tot de belangrijkste platformen om nieuws te consumeren. De krant (39,6%), weekbladen (29%), televisie (27,2%) en radio (21,5%) volgen op ruime afstand als platform waarvoor de respondenten werken. Journalisten in loondienst geven vaker aan te werken voor televisie (29,0%), radio (25,0%), website/app (68,5%) en sociale media (27,8%) dan journalisten in een freelance-statuut (respectievelijk 23,4%, 12,4%, 54,7% en 20%). Omgekeerd geven meer freelancers aan te werken voor weekbladen en andere magazines (46,8%), productiehuis (8,4%) of pers-

/fotoagentschap (12,3%) dan journalisten in loondienst (respectievelijk 21,9%, 2,0% en 5,0%).

Aantal specialisten neemt af; grootste achteruitgang bij regionaal nieuws

Op het vlak van specialisatie zijn een aantal opmerkelijke bevindingen waar te nemen. Ten eerste geeft 20,7% aan zichzelf als generalist te zien zonder specialisatie. Dit ligt hoger dan in 2013 (18%) en 2018 (16%). Ten tweede blijft horizontale gendersegregatie nog steeds aanwezig: binnen domeinen die als 'hard nieuws' worden gepercipieerd zoals politiek en economie zijn vooral mannelijke journalisten actief (18,6% van de mannelijke journalisten duidt 'Politiek' aan als specialisatiedomein, en bij economie 14,3%; bij vrouwelijke journalisten is dat respectievelijk 10,8% en 8,1%), terwijl vrouwen vaker werken binnen topics die als 'zacht nieuws' worden bestempeld (samenleving: 25,8% bij vrouwen, 14,8% bij mannen; gezondheid: 13,5% bij vrouwen, 5% bij mannen; lifestyle: 12,9% bij vrouwen en 3,4% bij mannen). Ten derde merken we dat regionaal nieuws in een dalende trend zit: van 25% in 2013 en 23% in 2018 naar slechts 18,2% journalisten in 2023 die regionaal nieuws als specialisatiedomein aankruisen. Vooral in Vlaanderen staat regiojournalistiek onder druk, met nog slechts 15% van de journalisten die zich hierin specialiseren.

Inkomen van journalisten: grote verschillen tussen groepen

Belgische journalisten verdienen gemiddeld 2.470 euro netto per maand. Dit bedrag betekent dan wel een stijging van 5,5% ten opzichte van 2018, maar deze stijging is nog steeds lager dan de evolutie van de consumentenprijsindex over deze vijf jaar (+6,34% tussen onze twee enquêtes). Achter dit gemiddelde inkomen gaan aanzienlijke verschillen schuil: 20,7% van de journalisten zegt minder dan 2.000 euro netto per maand te verdienen (waarvan 9% minder dan 1.500 euro netto). Anderzijds rapporteert bijna 30% van de respondenten (29,7%) een inkomen van 3.000 euro netto of meer. Een journalist in loondienst verdient ruim een derde meer (36,9%) dan een freelance journalist. Waar het inkomen van journalisten in loondienst vaak is gestegen tussen 2020-2022 is het bij freelancers vaker gelijk gebleven of zelfs gedaald. Onze bevraging brengt ook verschillen tussen de inkomens van mannen en vrouwen aan het licht: het gemiddelde netto-inkomen van vrouwen bedraagt 2.386 euro en dat van mannen 2.515 euro, een verschil van 129 euro. Ten slotte, zelfs al is een loonstijging vaak gelinkt aan anciënniteit, toch zijn de respondenten tussen 45 en 54 jaar de best betaalde journalisten (ook in vergelijking met journalisten uit het oudste segment).

Telewerken ook in de journalistiek in opmars

De redactieruimte blijft de centrale werkplek in de journalistiek (voor 67,1% van de respondenten). Dit verschilt naargelang de taalgroep: 38,6% van de Franstalige respondenten geeft aan altijd (of bijna altijd) vanuit de redactieruimte te werken, tegenover 27,8% van de Nederlandstaligen. Ook veldwerk is nog steeds een belangrijk aspect van de job: 46,1% van de journalisten zegt altijd (6%), bijna altijd (10,9%) en regelmatig (29,2%) veldwerk te verrichten. Een opvallende vaststelling is wel dat het aantal journalisten dat regelmatig op veldwerk trekt, sterk is gedaald ten opzichte van de vorige bevraging in 2018. Toen gaf nog 42,5% aan altijd of bijna altijd naar het veld te gaan, terwijl dat in 2023 nog maar 16,9% is. Bijna één op de vijf respondenten (19,6%) antwoordt dat ze altijd of bijna altijd telewerken.

Journalisten en hun bronnen

Net als vijf jaar geleden zijn de meest gebruikte informatiekanalen voor journalisten websites (44,7% raadpleegt deze meerdere keren per dag), sociale media (31,8% meerdere keren per dag), andere nationale media (26,1% meerdere keren per dag), berichten van nationale persagentschappen (21,9% meerdere keren per dag) en internationale media (20,4% meerdere keren per dag). Jongere journalisten maken vaker gebruik van sociale netwerken, doen meer interviews en raadplegen vaker nationale media. Er zijn ook enkele verschillen tussen de taalgroepen: bijna de helft (47,7%) van de Nederlandstalige respondenten gebruikt minstens dagelijks of bijna dagelijks persberichten, tegenover 29,7% van de Franstaligen. Ook de belangrijkste informatieactoren voor journalisten zijn min of meer dezelfde als in de vorige enquêteronde: collega-journalisten, gewone burgers en experts zijn de drie bronnen waartoe journalisten zich dagelijks wenden. Ook hier is er een significant verschil tussen de taalgroepen merkbaar: een derde (32,9%) van de Nederlandstalige respondenten vermeldt minstens dagelijks contact met collega-journalisten als bron, tegenover slechts 7,5% van de Franstalige respondenten.

Beroepstevredenheid: een gemengd beeld

Over het algemeen zeggen journalisten tamelijk tevreden te zijn met hun beroep, zowel wat aanzien, sociale betrokkenheid, creativiteit, verscheidenheid aan contacten als intellectuele uitdaging betreft. De drie belangrijkste bronnen van tevredenheid zijn de verscheidenheid aan inhoud, de intellectuele uitdaging en de individuele vrijheid van het werk (respectievelijk 83,3%, 82,8% en 79,4% van de journalisten zegt tevreden te zijn). Anderzijds is de werkdruk een element dat de journalisten verdeelt: 34,5% is niet tevreden en 32% is wel tevreden. De respondenten zijn het wel eens met de stellingen over de toegenomen werkdruk (67,1% is het ermee eens), de dalende werkzekerheid (57,8% is het ermee eens) en de uitbreiding van hun takenpakket in de afgelopen jaren (71,5% is het ermee eens).

Ruim 1 op 2 journalisten werd reeds geconfronteerd met grensoverschrijdend gedrag

Deze editie van de bevraging besteedde extra aandacht aan de ervaringen van journalisten inzake grensoverschrijdend gedrag. Meer dan de helft van de ondervraagde journalisten (55,8%) werd al eens geconfronteerd met grensoverschrijdend gedrag. De meest voorkomende vorm is verbale agressie, zowel online als offline, waar 4 op de 10 journalisten al mee te maken kreeg. Ook verschillende vormen van intimidatie (zoals juridische bedreigingen, bedreigingen van bronnen om geen informatie te delen, enz.) komen veelvuldig voor en werden gemeld door bijna een derde van de journalisten in onze steekproef. 8% van de journalisten werd reeds het slachtoffer van discriminatie. 7,1% van de respondenten kreeg al minstens één keer te maken met seksueel grensoverschrijdend gedrag. 5,4% van de respondenten gaven aan met fysiek geweld te zijn geconfronteerd. Seksueel grensoverschrijdend gedrag en discriminatie treffen bovendien vooral vrouwen. Verbale agressie komt in alle leeftijdsgroepen voor, maar in het jongste segment ligt het aandeel het hoogst. Verbale en fysieke agressie komen het vaakst voor in publieke ruimtes zoals online of tijdens het veldwerk, terwijl discriminatie en seksueel grensoverschrijdend gedrag eerder organisatorisch zijn en vaker voorkomen binnen de redactie. Dit toont aan dat het belangrijk is om maatregelen en beleid omtrent grensoverschrijdend gedrag gericht in te zetten en bij de ontwikkeling ervan voldoende rekening te houden met de omstandigheden waarin de kans op dit gedrag groter is. Over alle vormen van grensoverschrijdend gedrag heen blijkt dat een grote groep journalisten ervoor koos om geen actie te ondernemen, ondanks dat ze wel degelijk vaak gevolgen ondervonden in hun professioneel of persoonlijk leven. Journalisten zeggen vaak van zichzelf dat ze een olifantenvel (moeten) hebben om hun job te kunnen uitoefenen, maar dat neemt niet weg dat hun veiligheid en mentaal welzijn voldoende bewaakt moeten worden.

Contactgegevens

Bart Vanhaelewyn: Bart.Vanhaelewyn@UGent.be, 09/264.84.77 (kantoor)

Sarah Van Leuven: Sarah.VanLeuven@UGent.be, 09/264.97.89 (kantoor)